

Welke kernwaarden kent het Nederland van 2122?

Ronde tafel dossier



Welke kernwaarden kent het Nederland van 2122?

Ronde tafel dossier

Om terug te kijken op 100 jaar Pensioen van Nederland en 100 jaar vooruit te kijken, hebben ABP en APG opdracht gegeven aan researchbureau Glocalities om onderzoek te doen naar de vraag wat Nederlanders nodig vinden voor een bloeiend Nederland in 2122. Een van de eerste constatering van de onderzoekers: “Net als tijdens het interbellum 100 jaar geleden leven we in een tijd van grote onzekerheden over de toekomst. Onze verworvenheden van de afgelopen 100 jaar - de verzorgingsstaat, economische welvaart, individuele vrijheden en een liberale rechtsorde - voelen niet langer vanzelfsprekend”.

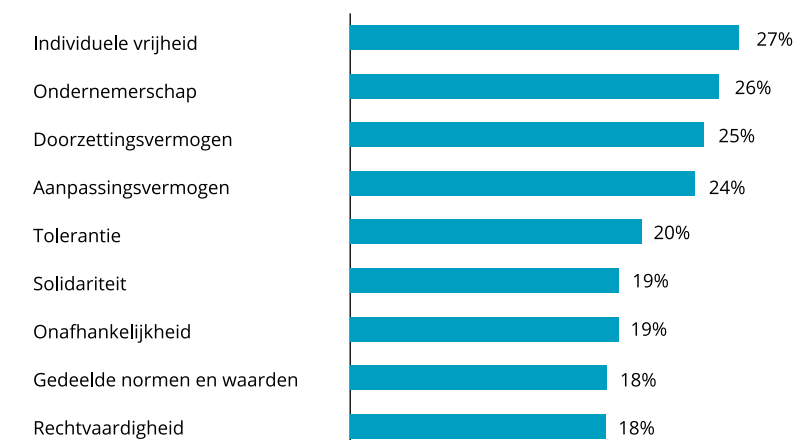
Welke keuzes maken we op weg naar 2122? Wat zijn de waarden die horen bij het Nederland van 2122? In het onderzoek is specifiek gekeken naar normen en waarden: welke waarden verbinden ons in Nederland en welke stellen we centraal om ook in het Nederland van 2122 een bloeiende samenleving te hebben?

Het verleden

Terugkijkend zien Nederlanders individuele vrijheid, ondernemerschap en doorzettingsvermogen als de belangrijkste kwaliteiten van de Nederlandse samenleving om uitdagingen aan te gaan in de afgelopen 100 jaar. Nederland is uniek in de wereld als land van vrijheid en autonomie. In internationaal vergelijkend onderzoek scoort Nederland zeer hoog op de kernwaarden; zelfexpressie, individuele vrijheid en autonomie. Meer dan gemiddeld in Europa en de wereld verlangen Nederlanders terug naar tradities, zijn ze nostalgisch over het verleden en hebben ze doorgaans geen positieve basishouding ten aanzien van maatschappelijke veranderingen.

De calvinistische cultuur in Nederland lijkt grotendeels te behoren tot het verleden, met hoge scores op culturele onderstromen van hedonistisch leven, impulsief consumeren, een seculiere levensstijl en een lage score op de waarde van soberheid. Op andere aspecten lijkt de calvinistische cultuur juist nog wel aanwezig, met name in de lage waardering van de waarden van rijkdom en status. “Doe maar gewoon dan doe je al gek genoeg” en “steek je kop niet boven het maaiveld” zijn typisch Nederlandse uitspraken.

Individuele vrijheid en ondernemerschap waren Nederlandse kernkwaliteiten in afgelopen 100 jaar



Het heden

De Nederlandse samenleving kent een grote verscheidenheid aan identiteiten. Alle Nederlanders in één identiteitshokje proppen zal altijd tekort doen aan de grote verscheidenheid en diversiteit van individuen in de Nederlandse samenleving. Tegelijkertijd zal iedereen die lange tijd in het buitenland heeft geleefd beamen dat er typische culturele aspecten of gewoonten in onze samenleving bestaan die je beter ziet en herkent als je in Nederland terugkomt. Waarden krijgen pas betekenis in relatie met de ander. En typische waardepatronen in de Nederlandse samenleving krijgen pas vorm in contrast en vergelijk met andere landen.

Terwijl Nederland sterk is geïndividualiseerd blijft solidariteit een kernbegrip in de Nederlandse samenleving. Nederlanders scoren meer dan 10% hoger dan in de rest van Europa en de wereld op vertrouwen in de medemens. Aan de andere kant zijn ambitie en presteren voor Nederlanders in vergelijking met het wereldgemiddelde en vooral ook met mensen die leven in opkomende economieën veel minder belangrijk. Mensen in Nederland leggen meer nadruk op genieten en een goed leven leiden.

Waarden als behulpzaamheid, anderen helpen en maatschappelijke betrokkenheid scoren in Nederland ook allemaal relatief hoog. Daarnaast valt op dat Nederlanders ook veel behoefte hebben aan structuur. De waarde van ‘ordelijk’ scoort relatief hoog en ook zijn Nederlanders het vaak eens met de stelling “ik hou van een georganiseerd en regelmatig leven”.

De top 3 politieke zorgen van Nederlanders zijn gezondheidszorg, criminaliteit en veiligheid en fatsoen en waarden (maart 2022). Fatsoen en waarden als politieke zorg scoort in Nederland meer dan 2 keer zo hoog als gemiddeld in Europa en de wereld.

Terwijl individuele vrijheden in Nederland zeer belangrijk zijn, is er ook een gevoel dat individualisering te ver is doorgeschoten. Er is een sterke onderstroom van nostalgie naar het verleden en terugverlangen naar tradities uit het verleden.

De toekomst

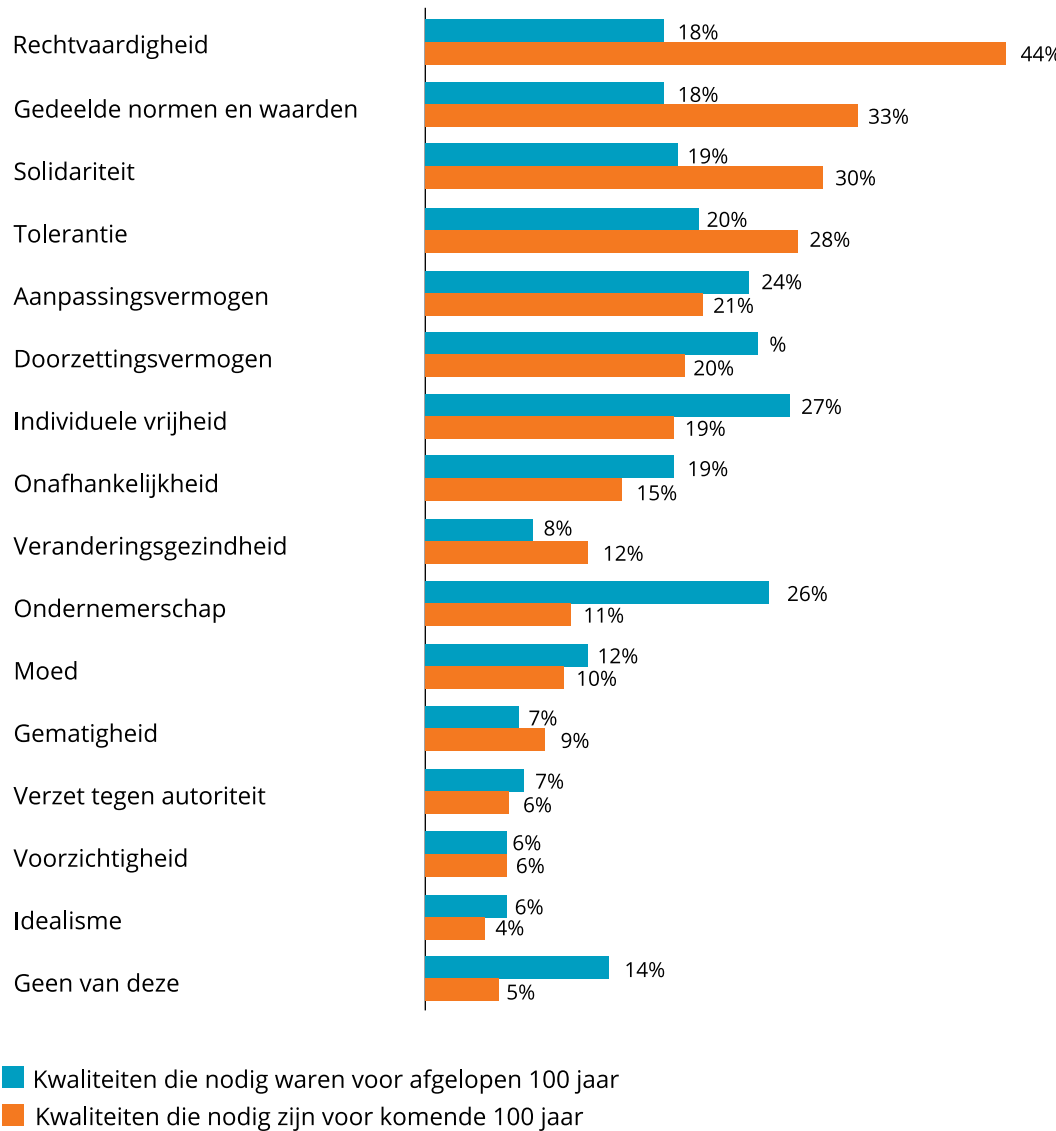
Voor de toekomst verlangen Nederlanders met name naar: respect, veiligheid, eerlijkheid, zorgzaamheid en gelijkheid. Het zijn precies de tegenovergestelde aspiraties van de negatieve associaties die het meest genoemd worden bij de ontwikkeling van Nederland in de afgelopen eeuw: gehaast, egoïstisch, ongelijk, onzeker en onveilig.

Er is veel pessimisme over de toekomst van de Nederlandse samenleving op tal van onderwerpen. Van alle onderwerpen is men het meest pessimistisch over vertrouwen in de overheid en de zekerheid van pensioen. Vooral praktisch geschoolden zijn daarbij vaak pessimistisch over mogelijkheden om negatieve ontwikkelingen te

keren, terwijl bij theoretisch geschoolden meer vertrouwen is in weerbaarheid van de samenleving. De meeste Nederlanders gaan ervan uit dat de levensstandaard van komende generaties zal verslechteren.

Ondernemerschap en vrijheid werden het meest genoemd als positieve associaties bij ontwikkelingen in de afgelopen 100 jaar. Denkend over de toekomst wordt vrijheid nog net zo vaak genoemd, ondernemend juist minder vaak. Voor de uitdagingen van de komende 100 jaar worden juist rechtvaardigheid, gedeelde normen en waarden en solidariteit genoemd als belangrijkste kwaliteiten.

Kwaliteiten om maatschappelijke uitdagingen aan te gaan in verleden en toekomst



1. Rechtvaardigheid

Met 44% kwam rechtvaardigheid met vlag en wimpel als belangrijkste gewenste toekomstwaarde uit het onderzoek. Rechtvaardigheid: iedereen wil het, maar het is lastig om een consensus te bereiken over de invulling van wat rechtvaardig is. De Van Dale definieert ‘rechtvaardig’ als ‘in overeenstemming met het recht’. Maar de tekst van de wet is niet genoeg om rechtvaardigheid zoals het leeft onder de gemiddelde Nederlander te dekken. Het probleem van normen en waarden zit in de subjectiviteit die ermee gepaard gaat: wat recht voelt voor de een, is onrecht voor de ander. Schrijver Jonathan Haidt omschrijft in zijn boek ‘het rechtvaardigheidsgevoel’ dat rechtvaardigheid bij mensen werkt op eenzelfde manier als smaakpapillen: onze mond werkt met 6 verschillende smaken.¹ Een ding is dus duidelijk: het is tijd voor een dialoog over het concept rechtvaardigheid, waarbij de grootste uitdaging is de zoektocht naar rechtvaardigheid die acceptabel is voor zoveel mogelijk Nederlanders.

Ook voor de pensioenwereld is rechtvaardigheid een cruciaal thema. Met de huidige transitie naar de nieuwe pensioenwet overheerst op dit moment het sentiment dat men bang is niet tot hun recht te komen in het nieuwe stelsel. Kan iedereen straks wel rond komen met het toekomstige pensioen? Deze vraag kwam vaak op en het laat zien dat Nederlanders elk op hun eigen manier invulling geven aan wat rechtvaardigheid voor hun betekent.

2. Gedeelde normen en waarden

De onderzoekers constateren een roep om herstel van normen en waarden en veiligheid, misschien wel ter compensatie van onze sterke hang naar individuele vrijheid en de onzekere tijd waarin we nu leven. Maar ook bij gedeelde normen en waarden heerst er een tegenstelling waar we niet blind voor mogen zijn. De zoektocht naar gedeelde normen en waarden als een kernwaarde op zichzelf kan namelijk inhouden dat we binnen onze diversiteit in Nederland op zoek gaan naar de zaken die ons verbinden. Maar het kan ook geïnterpreteerd worden als een meer patriottistische focus op de normen en waarden van Nederlanders zonder migratieachtergrond. Daarbij is het risico dat we mensen buitensluiten in wie we zien als Nederlanders en wie niet. Het is aan ons om de gedeelde normen en waarden invulling te geven.

Om te bepalen wat precies onze gedeelde normen en waarden zijn, moeten we ons afvragen wat we als Nederlanders normaal en niet normaal vinden. Zo kun je afval op straat gooien, maar we beschouwen dit als niet normaal. In het kader van pensioen is een gedeelde norm dat we onze ouderen met eer en gemak hun oude dag willen zien genieten. Het beeld van ouderen die niet kunnen rondkomen voelt als onrechtvaardig of oneerlijk. Als iemand een leven lang heeft gewerkt, dient diegene daar tijdens pensionering de vruchten van te plukken.

3. Solidariteit

Nederland heeft een koppositie in de wereld op grote individuele vrijheden. Tegelijkertijd speelt het gevoel dat individualisering te ver is doorgeslagen:

veel mensen ervaren het Nederland van vandaag als gehaast en egoïstisch. Het is dan misschien ook niet verwonderlijk dat vanuit dit gevoel van onzekerheid en onbehagen we voor de toekomst andere kwaliteiten centraal willen stellen: solidariteit wordt daarbij genoemd als derde noodzakelijke kwaliteit om uitdagingen van de toekomst het hoofd te bieden.

Ondanks de noodzakelijke kwaliteit voor de toekomst staat solidariteit, de bereidheid om niet enkel in eigenbelang te handelen, maar groepsbelangen voorop te stellen, vandaag sterk onder druk. Kijkend naar een van de grootste uitdagingen op gebied van de leefbaarheid van onze samenleving, de klimaatcrisis, zien we bijvoorbeeld dat een deel van de Nederlanders duurzaam investeren belangrijk vindt, ook als ze hierdoor een deel van hun toekomstige inkomen moeten inleveren. Een groot deel van de Nederlanders is hier echter niet toe bereid.

Als Nederland moet kiezen tussen collectiviteit van pensioen versus een individueel pensioen met maximale keuzevrijheid blijkt uit onderzoek dat twee derde kiest voor solidair zijn met elkaar in een collectief geregeld pensioen. Anderzijds geeft een derde van de Nederlanders de voorkeur aan een individueel pensioen met maximale keuzevrijheid.

Solidariteit betekent dat iedereen de verantwoordelijkheid voelt bij te dragen aan de uitdagingen die in de toekomst voor ons liggen. Ondanks dat Nederland sterk is geïndividualiseerd is solidariteit daarom een kernbegrip voor het Nederland van straks.

De dialoog

Hoe Nederland er in de toekomst uitziet, wordt mede vandaag bepaald. Dat geeft stof tot nadenken. We leven in een tijd van grote verandering, net als honderd jaar geleden. 1922 bracht een aantal zeer ingrijpende veranderingen, die enorme positieve gevolgen hebben gehad voor Nederland: stemrecht voor vrouwen, korter werken, gezonder wonen en leven, het collectief pensioen. Dit biedt vandaag perspectief voor de toekomst. Waar hechten we aan? Waar zijn we naar toe onderweg? Hoe willen we samen leven? En wat is daar voor nodig? Het zijn vragen voor vandaag.

Bronnen:

- Onderzoek in opdracht van ABP en APG ‘Pensioenuitdagingen voor een bloeiende samenleving in 2122’ Glocalities, september 2022
- Jonathan Haidt, Het rechtvaardigheidsgevoel: Waarom wij niet allemaal hetzelfde denken over politiek en moraal, Ten Have, 2021
- Van Dale, Betekenis ‘Rechtvaardigheid’, 2022

De doelstelling van deze ronde tafel is om samen de verdieping te zoeken rondom de kernwaarden die horen bij het Nederland van 2122. We leven in een periode van grote maatschappelijke, economische en ecologische transitie. Welke keuzes maken we richting 2122? En welke kernwaarden hopen we daarin centraal te stellen? De inzichten van deze verdiepingssessie geven sturing aan de visievorming van ABP.

